

EXCURSIÓ

À

LA ESPLUGA DE FRANCOLÍ, POBLET, VIMBODÍ Y CASTELL DE MILMANDA.

2 y 3 DE FEBRER DE 1884.

A las sis del mati del dia de la Candelera sortirem los senyors Aulestia, Balaguer, Casades, Castellet, Llopis, Massó, Rosset y l' infrascrit envers Picamoixons per la via de Vilanova, arrivanthi á dos quarts de deu. Seguirem després caminant fins al peu del Pont de la Rotxela, pera treuren una vista fotogràfica, y continuàrem cap á la estació de la Riba, ahont trobarem lo tren de la via de Tarragona á Lleyda que 'ns conduhi á la Espluga, entrant en aquesta vila després de mitj dia.

L' actual soci delegat de la Associació, Sr. Dalmau, nos acompanyá á visitar alguns dels monuments principals; essent lo més notable la primitiva parroquia que, per sa severitat, trassa y detalls, correspon al sigle XIII, segons ho comproba una malmesa lápida empotrada en lo mur

lateral exterior que solsament permet llegir; *Sep: na....*
an-no dni: m : cc:.... — hoc: opera: — petris: et:... —...

ESPLUGA DE FRANCOLÍ.—FATXADA DE LA IGLESIA VELLA.

Dibuix de D. M. Durán d' una fotografia de D. F. Rogent.

magistro. La fatxada presenta un elevat parament llis, ab senzilla espadanya en son extrem superior y sería porta-

lada d' archs circulars en profona degradació. Nua d' ornamentació y de riquesa, revesteix dita fatxada una fessomia grandiosa y severa motivada per sas proporcions, per sa bona conservació y pel tó negrench ab que la velluria ha revestit tan apreciable edifici. Desde la ampla plassa que á má dreta s' exten, poden contemplarse, lo senzill ábside del temple, en lo qual s' obran tres finestrels ojivals, y 'ls robustos contraforts alternats ab finestras reduhidas, de visible tradició románica.

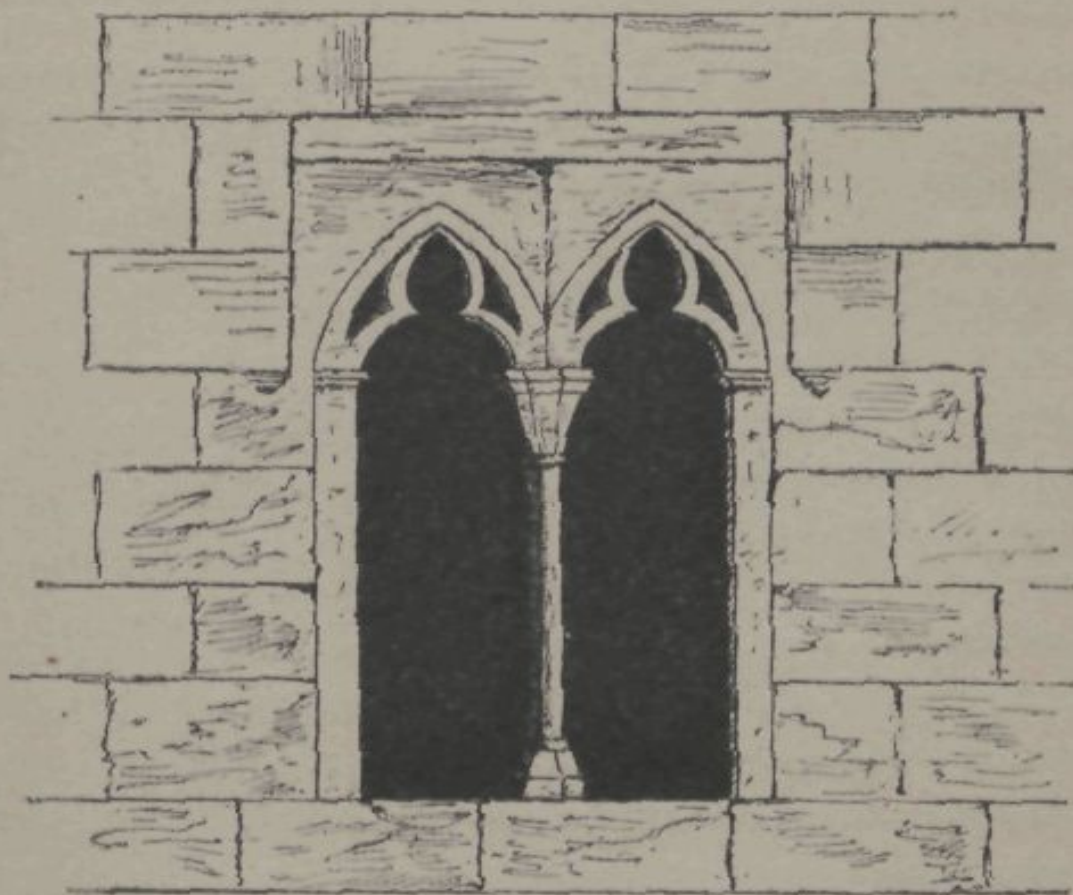
L' interior es d' una nau esbelta y grandiosa, quina volta está sostinguda per tres archs ojivals. En l' ábside s' obran cinch capellas y en lo centre de la iglesia s' aixeca una elegant trona de pedra ab treballats del meteix ordre arquitectónich.

Entre las pocas curiositats dignes de menció que allí s' estotjan, cal ferla especial d' un retaule del sigle XVI, d' una pica d' antigua data, d' una campana fosa en 1533 pel mestre Pere Roca, de distints quadros y del altar major que, encara que barroch, presenta alguns detalls de ben tractada esculptura.

Aquesta iglesia actualment no está destinada al cult, puix l' augment de la població exigia un temple major que s' edificá alguns anys enrera y fou benehit en 1871. Está situat al enfront del primitiu y cap particularitat ofereix que valgui la pena d' esmentarse. S' hi conservan algunas joyas y ornaments notables per son mérit y per sa antiguetat, entre 'ls que sobressurten un tern vermell ricament brodat que procedeix del monastir de Poblet, una custodia, algunas imatges y distints quadros que 's distribuiren per las capellas.

Del antich castell, quina fundació s' atribuheix als Tem-

plaris, ne restan pochs é insignificants vestigis á causa de que, quan se construhí la moderna iglesia, se conseguí del Govern la cessió al poble del esmentat castell pera enderrocarlo y servirse dels materials pera la nova edificació. Si no 's tractés d' un edifici religiós, diriam ab tota convicció, que 'ls de la Espluga perderen en lo cambi,

ESPLUGA DE FRANCOLÍ.—FINESTRA DEL HOSPITAL DELS TEMPLARIS

Dibuix de D. J. Llopis.

puix aquélla es una construcció del pitjor gust, que no acredita certament de bon artista al arquitecte que la projectá.

Algunes cases de la Espluga tenen bon aspecte artístich y mostren detalls arquitectónichs que no son pera

despreciar. La casa de la vila es un edifici vistós y gran, y l' hospital té una elegant finestra bipartida. Al entrar en la població pel camí que vé de la estació del ferro-carril, se troba una font ab 18 canellas que brollan d' una muralla entre columnas que semblan toscanas; lo qual unit al moviment de personas y de vehículs que allí s' observa, dona á aquell siti un sagell característich y sumament pintoresch.

Al sortir de la vila se troban las covas ó esplugas de las que deriva son nom. No 'ns fou possible visitarlas; mes, fundats en noticias que posteriorment se 'ns facilitaren, podém dir que están obertas en la roca viva en una gran extensió y que en son interior se divideixen en corredors y plassas, ab alguns dolls d' aigua que augmentan llur caudal en temps de plujas. S' assegura que antiguament feyan niu en aquellas covas uns aucells passatjers, nomenats francolins, qual nom s' aplicá al riu que corre més avall y al poble de la Espluga. Mes aquesta opinió es combatuda pels que consideran lo nom Francolí derivat de la exempció del delme del oli otorgada als habitants del terme desde llunyana época. Aquesta darrera opinió *sembla més acceptable, per quant lo conreu de la vinya, avuy dia esclussiu de aquellas encontradas, ha substituhit als antichs y espessos boscos d' oliveras que constituhan la única riquesa de la regió, com ho comproban las dotze prempsas ó bigas del comú que funcionavan á la Espluga y las particulars que hi havia en totas las pagesías d' importancia.*

Aprop de la vila y al peu de la montanya nomenada *Bosch*, entre las masías *Blanca, del Aygua, Cadet y de la Capella*, se troba la font d' aygua mineral que tanta repu-

tació dona á la Espluga de Francolí, atrayenthi nombrosos forasters que acuden á cercar alivi en sas malalties y á sentir los efectes de las qualitats curativas que á aquélla se reconeixen. Dessobre dita font se llegeix la següent lápida: *Methodice hic pota plurimos morbos sanat at empiricè deportata parum nihil prodest. Federico Prats. 1815.*

Practicat l' anàlisis de l' aygua termal que 'n brolla, resulta contenir per litre uns 0,856 grams de materias salinas, en las proporcions següents:

Bicarbonat ferrós.	0'420
id. cálcich.	0'131
id. magnésich.	0'171
Sulfat potásich.	0'112
Cloruro sódich.	0'015
Silicat sódich.	0'005
Fosfat aluminich.	0'002

Deixada en repós produheix residuos d' óxit de ferro al fons y en la superficie una capa quelcom fosca que tira á oliosa. En Octubre té una temperatura de 16° centígraus, quan la de la atmósfera es de 20° á 22'. En contacte ab colors negatius es neutre. Facilita la curació de las malalties originadas per la pobresa de la sanch, com la anèmia, y també totas las indisposicions degudas á la atonia ó debilitat del aparato digestiu. En cambi, favoreix lo desenrotllo de las malalties consumptivas com la tisis, cancer, etc. Se conceptúa per tots los metjes á las ayguas termals de la Espluga com de las tónich-reconstituyents de major eficacia que 's coneixen á Catalunya.

Per últim, devém fer constar que la Espluga de Fran-

colí correspon al partit judicial de Montblanch, està situada en la part de mitjorn de la històrica Conca de Barberà, conté una població de tres mil ànimes, y lo terme municipal té duas horas y mitja de amplaria per una y mitja de llargada. Del cap de partit dista uns cinch quarts y de Vimbodí una hora, estanthi unida per carretera y per ferro-carril. A Barbará, Guardia dels Prats, Pira, Sarral, Blancafort, Solivella, Ullés y Plenafeta, hi han distancias relativament curtas.

Intencionadament deixo de consignar las curiosas apuntacions històriques que il·lustren lo passat de la Espluga, porque, no haventnos sigut possible, donat lo curt temps de que disposavam, practicar investigacions especials y profitosas, poch podriam afegir á lo que sobre dita població han publicat nostres consocis los senyors Maspons (†) y Toda (2) y á las noticias esbàrriadas que figuran en la historia de Poblet escrita pel diligent Finestres.

* *

Seguidament nos dirigirem á Poblet, ahont s' hi arrivá á las 2 de la tarde. L' objecte principal d' aquesta visita era coneixer y apreciar las obras practicadas pera conservar y evitar l' enderrocament d' algunas dependencias del real monastir y la reproducció fotogràfica de las *meixas y dels detalls més característichs de Poblet* pera la inclusió de las vistas obtingudas en l' Àlbum que aquesta Associació estava preparant pera publicarlo ab lo concurs particular de nostre company Sr. Massó.

(1) En la Revista *La Renaixensa* (any v, fasc. 3, 4 y 5) publicá unas curiosas apuntacions històriques sobre la Espluga de Francoll.

(2) *Poblet. Recorts de la Conca de Barberá*, per Eduart Toda y Güell; fol. 177 y seg.

MONASTIR DE POBLET.—CAPITELLS DEL CLAUSTRE
Fotografiat directe d' una fotografia de D. Ll. Colomer.

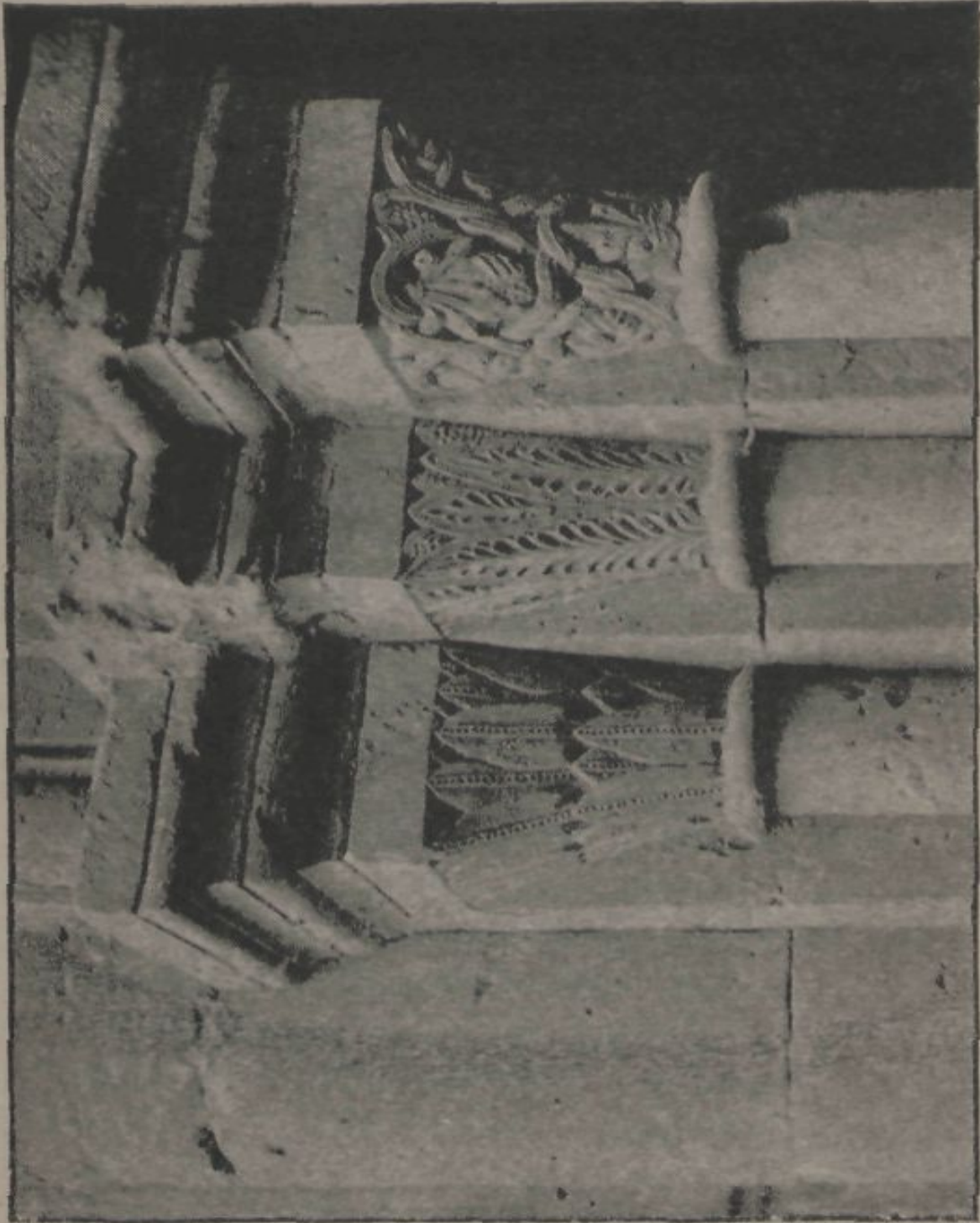
Ja abans d' entrar en lo recinte monacal, experimentàrem una grata satisfacció al trobar restaurada ab amor y lloable propietat la bonica capella de St. Jordi, tota netejada en son interior dels enderrochs que abans la omplian, y presentant en son exterior lo bell aspecte que imprimeix als monuments la arquitectura ojival de la mellor época. Posteriorment s' ha celebrat en dita capella lo sant sacrifici de la missa, per primera vegada després de sa restauració, venint la Iglesia á honrar los fets tradicionals de que aquélla es guardadora, així com l' art l' ha resguardat d' una segura y tal volta no llunyana desaparició.

Digne es també d' especial esment la obertura de la magestuosa porta real, puix ha retornat al monastir y al palau de D. Martí llur primitiu y característich ingrés, facilitant á la vegada la vista dels grandiosos cups, del monumental seller y de la ben distribuïda cuyna, ab tots llurs curiosos aditaments; quinas dependencias han sigut objecte al propi temps d' una neteja general.

En lo claustre s' han disminuït las plantas y arbres que desordenadament creixian en son pati, y així meteix han sigut extrets los enderrochs esbarriats abans per sos pórtichs y pel refetó, la aula capitular y la biblioteca, que molt poch han perdut de llur antiga fesomia.

En la espayosa iglesia conventual, panteó venerable de nostres reys y dels personatjes més afamats de nostra historia, que allí reposan sepultats en sumptuosas tombas, fou ahont s' encebá ab major follia l' odi y la perversitat dels incendiarijs de Poblet; los preciosos travalls d' escultura ab que 'l goticisme y 'l renaixement enriquiren l' immortal santuari, foren complertament mutilats y destruhits per las mal aconselladas turbas que imprimiren

25
BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

MONASTIR DE POBLET.—CAPITELL DEL CLAUSTRE.—Fotografiat directe, d'una fotografia de D. L. Colomer.

al monastir un sagell de foch y de destrucció ben difícil d' esborrar. Mes la mà protectora que s' ha desplegat en benefici de las riquesas monumentals allí arreballadas, ha recullit amorosa y pacienta tots los fragments, tots los detalls, todas quantas pedras podian interessar al artista ó al arqueòlech, las quals han sigut colocadas en las capellas del ábside, ahont esperan lo moment d' esser retornadas á son siti originari, formant com un museo que devém venerar per lo que realment val y encara més per lo que representa.

En las vastas cambras y departaments del pis superior s' ha seguit lo meteix sistema de restauració, empleantse fortas quantitats pera llur coberta, operació previa é indispensable pera resguardar á tot l' edifici de las humitats provinents de la pluja que haurian apressurat segurament sa lamentable destrucció. Més de 200000 teulas se necessitaren pera una obra tan oportunament verificada y, si no estém mal informats, en ella s' invertiren per la Comissió provincial de monuments històrichs y artístichs de Tarragona los 73000 rals que 's consignan com á satisfets per l' Estat en varias partidas, desde l' any 1850 fins al 1.er de Setembre de 1881, pera la conservació y reparació del monastir de Poblet (1) y altres fondos de que la esmentada corporació particularment disposava.

Lo Palau Real, en quin recinte los monarcas d' Aragó estotjaren remarcables riquesas arquitectòniques y que en sa forma externa se 'ns presenta com á sumptuosa arquetta pera custodiar tan richs joyells, deu als guardadors del

(1) «Boletín de la Real Academia de San Fernando,» (any I, núm. 3, Mars de 1881).

monument que sas dependencias ostentin avuy dia quelcom de son antich caràcter y de sa simpática fesomia, puix totas ellas han sigut desembarassadas de la runa y pedruscall que impedian recorrelas ab comoditat y apreciar tots llurs detalls de major importancia.

Tots nosaltres quedàrem altament complascuts en vista del bon partit y del no despreciable resultat que s' ha obtingut de lo que podriam considerar com á primer período en la restauració de Poblet. Agradable sorpresa y satisfactoria impressió nos causaren las innovacions que progressivament anavam observant, sobre tot als que desde llarga data no haviam recorregut la primera casa monacal de nostra terra, y recordavam l' estat de decaïment y de postració á que durant mitj segle restá condemnada. Desgraciadament, atés l' oblit y l' abandono en que encara's troba, sa restauració general y definitiva deu aplassar-se pera llunyana época; puix los esforços de respectables entitats y d' entussiasistas corporacions, que voldrian véurela promptament comensada, no bastan pera interessar la estima ni la protecció oficial en favor del desvalgut cenobi. Precisament aquesta meteixa dificultat d' una reparació complerta y ben entesa fa ressaltar més lo mérit y la importancia de las obras comensadas per la Comissió provincial de monuments de Tarragona, obehint ja á un plan definitiu y concebut ab acert y probabilitats d' excellent éxit. Sian de la classe que 's vulga 'ls travalls en lo pervindre fahedors en aquella santa casa, sempre restaran permanents los fins aquí portats á terme ab paternal previsió y carinyo digné d' imitació y d' elogi.

Comprenentho així, aquesta Associació cumplí un dever de justicia al felicitar á la Comissió esmentada per

l'esperit altament patriòtic ab que ha dirigit primer sas gestions y després sos travalls, y al pregarli no descuidi las gloriosas despullas que remembran l'antich poder y la secular religiositat del poble catalá.

Per ma part, y aixó consti com á opinió particular nascuda de la experiencia que extranjerias nacions nos proporcionan, considero que 'l més eficás y prompte recurs pera obtenir la reparació complerta y la conservació futura del monument que 'ns ocupa, seria 'l concedirlo en usufruyt á una comunitat religiosa pera establir en éll alguna institució d'ensenyansa científica y agrícola; puix d'aquesta manera s'obtindria una ventatja que 'l país ab necessitat reclama, y 'l monastir comptaria ab custodis fidels é ilustrats que, lluny de causarli detriment ó menyspreu, conservarian tots sos motius de bellesa artística. No fou altre, segurament, lo motiu en que 's fundá 'l govern de la nació al confiar, mesos enrera, á la floreixent Ordre Agustiniana lo marvellós Escorial pera que, establirhi un colegi d'estudis superiors, se constituís ensemps en guardadora dels inapreciables tresors històrichs, artístichs y bibliogràfichs que 's conservan en la gran obra de Felip II. Cert es que entre Poblet y l'Escorial existeix una gran diferencia, puix lo monastir catalá está arruinat y 's necessitan grans sacrificis pera rehabilitarlo degudament; mentres que 'l de Castella se conserva en son primitiu estat y ab lo caracter de residencia dels reys d'Espanya; mes de totas maneres, si veritable desitj hi hagués de protegir com correspon al convent cisterciense de nostra patria, no mancarian á bon segur medis, que en tot temps lo patriotisme y l'amor á l'art facilitan, pera retornarlo á sa genuina existencia y reconquistarli, al

menys, part de son passat esplendor y de sa universal gloria.

Mentres aixó no 's procuri, mentres la realisació de tan nobles propòsits estigui subjugada per la malavolensa dels uns, per l'interés dels altres, y per la censurable indiferencia de tots, no quedarà altre recurs als entussias-tas aymadors de las glorias monumentals de Catalunya que recorre las construccions que encara 's conservan en major ó menor integritat, estudiant llurs artísticas bellesas y reproduhintlas ab la ajuda dels novells avenços científichs pera edificació, coneixement y saludable exemple de las generacions per venir. Així ho compreném nosaltres, que desenganyats del éxit poch falaguer que nostras activas gestions produeixen, procurém treballar ab constancia y fé realisant tots aquells projectes á que permeten llansarnos nostra modesta iniciativa particular y la exiguitat dels medis de que la ASSOCIACIÓ disposa.

Per lo que á Poblet pertoca, nostres álbuns, nostras memorias, nostre Bolleti y nostras comunicacions están rublerts de vistas, dibuixos, datos, estudis, gestions y altres treballs portats á terme pera generalisar l'apreci d'aquella joia arquitectónica tan estimable, y además, molts de nostres consocis han donat particularment publicitat á monografias especials, coleccions de fotografias, llibres rublerts d'erudita investigació, articles comprensius de noticias inéditas ó poch conegudas, y fins obras de gran extensió y de trascendental importancia que han aumentat la reputació de distingits académichs. Inseguint aquesta via de conducta, se verificá la excursió que vaig relatant, quins resultats efectius s'apreciaren poch temps després mitjansant la aparició del magnífich álbun helio-

gráfic que 's doná á llum, y per medi dels dibuixos de detalls y de fragments que 's reculliren.

MONASTIR DE POBLET.—ABSIDE DE LA IGLESIA.

Dibuix de D. M. Durán d' una fotografia de D. F. Rogent.

* *

En lo matí del dia 3 ferem una precipitada visita á la vila de Vimbodí, pintoresch escamot de casas penjat al cim d' un tossalet que la riera de Milans besa amorosa-

ment, nutrint de vida y frescor las ben conreuadas hortas que á sos peus s' extenen á modo d' espléndida catifa. Contrastan deliciosament ab la exuberancia de la vegetació que allí 's desenrotlla ufana y riallera, l' aspra serra que serveix de peanya al vilatge y á la fesomia severa y típica de aquest ab sas casas rónegas, sos carrers encostats é interromputs per archs que 'ls creuhan en totas direccions y sa iglesia parroquial emplantada en lo punt més enlayzat, com á lloch de preferencia que pertoca á la casa del Senyor. Los escuts de varis abats de Poblet, que en alguns edificis se notan, recordan encara al visitant la ferrenya dominació que 'l monastir exercí sobre Vimbodí y sa rodonada desde la primera meytat del segle XII fins á la destrucció del gran cenobi, quin terme fou llavors agregat al de la vila, augmentant sa població y son territori. Avuy compta uns 2000 habitants ocupats exclusivament en las feynas del camp, essent la vinya lo conreu preferit al igual que 'n los demás pobles de la rodalia.

La iglesia parroquial de Vimbodí está dedicada al Sant Salvador y, tal com existeix en la actualitat, fou construïda en 1441, durant lo abadiat de D. Bartomeu Conill, encara que posteriorment degueren fershi algunas obras, segons ho comproba l' escut del Abat Payo Coello que s' observa esculpit en una de las llosas. En son exterior presenta 'l dit temple un ample parament llis de rojenchs carreus, ab elegant portada ojival al centre que dona ingrés al interior del santuari, format per una airosa nau de 164 palms de llarch per 52 d' ample y 56 d' alsada, en la que s' obran duas capellas desiguals.

Encara que sia una obra artística sens importancia de cap mena, es digne de mencionarse l' altar major per

figurarhi alguns fragments del antic retaule de la iglesia, pintat sobre fusta en lo segle XVI, que s'aprofitaren pera adobar l' actual format ab desferras d' altars vells de Poblet. Més apreciable es lo de la Mare de Deu del Roser, dividit en quinze requadros sobre taula que representan los misteris del Sant Rosari y envoltan la mística imatge de la Verge que 's troba pintada en lo centre; es una obra interessant que demostra la pericia de son autor, qual nom se conserva mercés á la següent inscripció: *Christophorus moja inventor anno 1582 plus ultra*. En la sagristia d' aquesta iglesia 's custodian alguns ornaments sacerdotals que, per llur riquesa, mérit artístich y antiguetat, constitueixen una de las més apreciables coleccions d' indumentaria sagrada que 's coneixen á Catalunya. Hi figuren un gremial y un frontal de pelfa ab elegants medallons brodats en plata que 's considera formaren part del valió donatiu de vestiduras ofert pels Reis Catòlics en 1493 al visitar lo monastir de Poblet, entre las quals n' hi havia algunas brodadas per la meteixa Reyna en companyia de las Infantas. Se conservan igualment una capa magna y un tern complet de vellut carmesi artísticament brodats en or y sedas, formant hermosos medallons ab imatges de sants y adornos del més esquisit gust del Renaixement. Hi ha ademés uns paraments d' altre tern blanch de la meteixa época y de mérit comparable al anterior, tots los quals pertencieren en altre temps al citat monastir, conservantse al present ab cuidadosa estimació pel Sr. Rector de Vimbodi, Rnt. D. Rafel Gibert y Pou, Pbre, qui 'ls mostrá als excursionistas ab suma amabilitat y complascencia.

Al estudiar la historia de Vimbodi 'ns trobem ab un

dato capital, consistent en la donació que 'l comte de Barcelona D. Ramón Berenguer IV feu als cristians que allí residian desde la conquesta del lloch, feta en temps de son antecessor, de tot lo terme que á son voltant s' extenia pera que, possehintlo perpetuament y á propi y franch alou, lo poblessen y cultivessen, concedintlos hi además entrada y sortida en lo bosch que més tart s' anomená de Poblet y facultat pera extreure 'n tot quant menester haguessen, sens vincle ni subjecció á altre senyor ni patró que no fos lo comte ó 'ls seus successors, á favor dels que 's reservá la novena part del pá, vi, cánem y lli cul·liders en lo terme expressat, quinas afrontacions foren determinadas com segueix: «á solixent ab lo terme de la Espluga y així baixa per la terra dels Guillemens fins al riu de Milans y va fins al terme de las Ermitas y així va per la meteixa perjelada que se ennomena de Coba y per vall de fon de Codos que es tot terme de Vimbodi. A mitj jorn afronta ab las Ermitas, á ponen ab terra de Vinaixa, á tramuntana ab las quadras Subiranas aixis com la aigua baixa fins al terme de Tarrés.»

Es impossible determinar ab exactitut la data en que aquesta carta de donació fou expedida; puix, si bé Fines-tres assegura haverla examinada en l' arxiu de Poblet, las explicacions que dona pera donarli la data que hi manca y demostrar que correspon als 29 de Novembre del any 13 del Rey Lluís lo jove (1149 de la Encarnació) no bastan pera satisfer á una crítica depurada y escrupulosa. Lo senyor Toda transcriu per enter una traducció catalana de dit privilegi, de la qual havém extret las afrontacions abans copiadas, quina traducció fou feta en 1602 pel rector de Vimbodi, Jaume Joan Aroles, faltantli, al igual

de la examinada per Finestres, l' any del regnat del rey Lluís, per més que s' hi consigni lo segon dia de las calendas de Febrer. Nosaltres havém inquerit que 'n l' arxiu municipal de Vimbodí 's conserva l' original signat pel comte y autorisat ab son sagell, y, per las noticias que 'ns comunica l' actual Rnt. Gibert, podém aventurarnos sens rezel á afegir l' any 1147 á la traducció esmentada; puix així nos conformém també ab lo cronista de Poblet, quan assegura que la donació fou tal vegada anterior á 1149.

Lo que resulta positiu es que la adjudicació de Vimbodi ab son terme á llurs pobladors fou anterior á la otorgada en 8 d' Agost de 1150 pel meteix soberá á favor del Abat de Fuenfría pera la construcció y dotació del Monastir de Poblet; circumstancia digne de tenirse en compte á causa d' esser la base de las futuras discordias entre aquell y la vila esmentada. En efecte, la carta de fundació del primer, *cedeix, al Abat Sancho y successors, los prats, ayguas y boscos compresos dins los termes que s' especifican, sens consideració á la extensa partida de bosch que corresponia al comú de Vimbodí com á inclosa en lo territori que li fou concedit dos anys abans pel meteix donador baix la cláusula de que «la cosa donada ú de present y ab acte publich está donada no pot repetir ni tornar á cobrar per lo donador.»*

Més endavant, l' Abat de Poblet, desitjós d' ensenyorir-se de la vila que continuava baix la jurisdicció real, aprofitá la coincidencia de tenirla empenyada per 300 morabatins lo rey D. Alfons, á causa de las despesas que li ocasioná la guerra contra 'ls moros d' Aragó y la conquesta de Casp, pera deslliurar-la y oferirla al monarca,

qui li feu entera y perpetua donació en escriptura firmada als 27 de Juny de 1175 en la present ciutat de Barcelona, ahont vingué expressament l' Abat Huch. En aquesta cessió se senyala á Vimbodí la meteixa demarcació que li fou concedida en 1147, la qual passá integrament y sens reserva á poder del monastir, exceptuats tan sols los delmes que percibia la iglesia de Tarragona.

Era empero tan gran lo desitj que abrigava la Abadia de dominar en absolut sobre Vimbodí, que fins los delmes deguts á Tarragona li servian d' obstacle, y per aixó treballá sens descans fins á conseguir una composta en son benefici que fou terminada, mercé á la influencia del cardenal Enrich, llegat del Papa Alexandre III, entre 'l meiteix Huch, Abat de Poblet, y l' Arquebisbe D. Berenguer de Vilademuls, los que estipularen en escriptura de 15 de Juliol de 1181 que 'ls delmes de Vimbodí quedavan integrament pera Poblet, y que 'l monastir en compensació cedia á la mitra los de Barberá, Anguera, Ollers, Montornés y Pinyatell, que possehia per donació de D. Pere de Puigvert; concedintse ensemps á aquell la retenció de las primicias sempre y quan los habitants de Vimbodí abandonessin lo terme y aquest fos poblat y conreuat á despesas del propi Monastir.

En vista de la impossibilitat de que semblant condició arrivés á complirse, y cobdiciós lo monastir de percibir prompte las primicias que pels medis legals no haurian ingresat may en son tresor, puix ho impedia una condició verament insuperable, recurri de nou á la intriga, y aprofitant la oportunitat d' ocupar la Seu tarragonina D. Asparrech de la Barca, cosí del llavors Abat D. Ramón de Cervera, conseguí d' aquell en 24 de Febrer de 1226, que

de todas las terras y possessions arrendadas pel convent en terme de Vimbodí, ne pogués exigir la meytat de la primicia, quedant la altra meytat pera Deodato, capellá de la vila y pera 'ls seus successors, en concepte de dret parroquial. Aquesta transacció, que 's limitava á la estricta meytat de la primicia satisfeta pels predis establerts ó establidors pel monastir, respectant la totalitat que percivia la parroquia dels que tenian distinta y anterior procedencia, doná á aquell un títol que considerá suficient pera poder exigir en tot lo terme la meytat de la primicia, en perjudici de la iglesia de Vimbodí, quin rector, lo nomenat Deodato, entaulá enérgicas reclamacions en lo Tribunal de Tarragona, que han sigut lo fonament del famós plet, prosseguit fins á nostres dias en períodos de major ó menor activitat. Altra prova de la perfidiosa tendencia del monastir á dominar sens trevas en lo terme de la vila, existeix en l' establiment que feu, á trenta de sos vassalls, de varias terras compresas dins d' aquell, en Maig del any indicat, ab la condició de satisferli duas décimas parts del pá, ví, lli y cánem que cullissen, cárrega onerosa que després foren també obligats á soportar sens distinció d' origen tots los pagesos habitants en Vimbodí.

Contribuia igualment á accentuar semblant sistema d' opressió la possessió que disfrutava 'l monastir del domini útil de molts propietats adquiridas en virtut de donacions y de ventas provinents de particulars. Als 9 de Juliol de 1181, los germans Pere y Andreu Poblet, feren donació al Abat Huch d' un hort y vinya en la demarcació de Vimbodí; Bernat de Bassel y Ermengarda, sa muller, cediren al monastir, per má de son Abat D. Esteve IV, una pessa de terra en lo terme de la propia vila, davant

de la fortalesa de Milmanda, ab data de 29 de Maig de 1188; en Abril de 1190 Garsenda, filla de Pons de Zaustor, doná á la comunitat tot lo dot que li feu son primer marit Guillem Guberto, consistent en una partida de terra enclavada dintre del esmentat terme, un hort al peu de la vila y varias casas situadas dins los murs de aquesta; l' Abat Pere de Massanet comprá en 25 de Janer de 1196 tota una heretat vehina á Vimbodí que possehian los cónyugues Bernat Regner y Maria Piñola; dos anys després, als 30 de Setembre, Boneta Garriga, ab consentiment de son marit Bernat, vengué al Abat D. Pere de Concabella pel preu de 50 sous barcelonins altra pessa de terra en lo meteix siti; als 17 de Desembre de 1199 alguns vehins de Vimbodí, desitjosos de termenar las discussions mantingudas ab Poblet, per rahó de cert honor en Montagudell, ajustaren perfecta concordia ab l' Abat ans dit fentli cessió dels terrenos disputats; D. Ramón de Montpalau, al elegir sa sepultura á Poblet, en lo dia 1.er de Juliol de 1216, feu donatiu d' un molí que li pertanyia en terras del lloch que 'ns ocupa. Moltas otras donacions foren endressadas al Monastir per l' estil de las indicadas; quina enumeració deixarem de consignar, tant perque sols revesteix una relativa importancia, com perquè bastan las anteriorment reunidas pera formar concepte d' aquest nou recurs que 'ls monjos esculliren pera arrelar mes profundament llur jurisdicció.

En las confirmacions que 'l convent populetá obtingué dels monarcas y de la Santa Sede no 's descuidá de ferhi consignar d' una manera ben esplicita y categórica l' extens domini que sobre Vimbodí s' havia anat abrogant. Així s' observa principalment en la Butlla de Eugeni III,

fetxada en Novembre de 1152, que fou produhida pel monastir davant de la segona instancia del Tribunal Suprém de la Rota Romana al arriparhi en apelació 'l plet que li promogué 'l Rector de Vimbodí; en la de salva-guardia y protecció donada per Honorí III als 5 de Maig de 1220 y sobre tot, entre altrás, en las lletras confirmatorias de D. Jaume I espedidas en Lleyda en Maig de 1272 que fan referencia á la «villan de Vimbodino cum hominibus et mulieribus ibidem habitantibus, et habitaturis, et cum omnibus redditibus, exitibus, et juribus ac terminis et pertinentiis suis etc.» En aquesta época, segons los cabreus verificats per aquells anys, existía en lo terme una població de 200 vehins (1).

Lo litigi iniciat pel Rector Deodato obtingué en lo Tribunal eclesiástich de Tarragona y en la primera instancia de la Rota Romana una declaració favorable á la integritat de las primicias de la iglesia de Vimbodí. Esporuguit lo monastir davant d' un resultat tan poch propici pera sas pretensions, recurri á la segona instancia acompanyant nous documens justificatius, entre 'ls que figurava la Butlla d' Eugeni III y després de llargas discussions y forts disgustos, conseguí una sentencia definitiva que li reconegué opció tan solsament á la meytat de las primicias de tot lo terme. Aquesta sentencia, ab tot y que no resolía la qüestió tal com se desitjava, fou no obstant un pas de ven-

(1) Al trobar arreconats en la Academia de la Historia de Madrit nombrosos é importants documents del Arxiu de Poblet, descubrí nostre laboriós consoci Sr. Toda «un tomo de fets curiosos y datos interessantíssims sobre la població del terme de Vimbodí.» Suposém que prové del calaix 13 de dit arxiu que custodiava tot lo referit á dita vila, y aixó precisament nos fá creure que 'l esmentat volum no es l' unich que pot interesar á la historia de Vimbodí. Deplorém no poder donar una idea de aquell, puix las activas gestions que portém practicadas no han produhit fins are cap resultat probable.

tatja en favor de la mitra abacial, enorgullintla de tal manera que prompte s' apropiá material y espiritualment de la parroquia, declarantla de sa propia provisió y constituhint al rector en simple vicari ó delegat del monastir. Aixó succehia en l' ultim ters d'el segle XIII y l' estat de cosas que allavors se constituí ha seguit observantse fins á 1769 en que s' aplicaren á dita iglesia las estipulacions del Concordat de 1753 en virtut de las quals correspongué la presentació á Poblet durant los quatre mesos ordinaris y á la Corona en los vuit restants y casos de las reservas generals y especials.

Durant tot lo sigle XIV tant lo monastir com la població, s' esmeraren en mantenir la posible armonía; aquell pera no encendre las passions dels de Vimbodi y la última pera prevenir disturbis y evitar nous y mes costosos sacrificis. Ab tot y aixó, trobem que sos habitants, al igual que 'ls de Montblanch, de la Espluga y de las montanyas de Prades, despreciavan la imposant vigilancia del bosch, ananthi á cercar llenya y produint conflictes al convent que tan gelós estava d' aquella espléndida propietat; empero los cistercienses, segurament pels motius indicats, se comportarian ab los vehins de Vimbodi d' una manera molt diferenta que ab los de las esmentadas vilas, quan, en lloch d' imposarlos castichs afflictius y durs com los que inflijiren á aquellas, enviaren en 30 de Desembre de 1348, á Fra Pere Pastor pera que, en calitat de apoderat seu, procurés l' arreglo de certas desavinensas nascudas entre uns y altres, relativament al expressat bosch.

Al comensar la següent centuria, renasqueren las aspiracions del monastir, encaminadas á completar d' una vegada la dominació que sobre Vimbodi exercia y á tal efec-

te adquirí del Rey D. Martí, en 24 de Febrer de 1410, la jurisdicció criminal de la vila que encara conservava la corona y en compensació contragué 'l compromís de celebrar, perpetuament dos aniversaris anyals en sufragi de las ánimas del rey y sa muller. Disconforme, no obstant, ab las limitacions fixadas pel monarca al reservar-se 'ls drets de vida y de mort, procurá 'l Monastir arrebossar-los hi d' una manera ó altra, y conseguí que 'l Rey los hi vengués per la suma de 200 florins d' or, que ja devia á Poblet com equivalents al llegat que ordená en son testament á favor del Monastir, la Infanta D.ª Joana, comtesa de Foix. Apar que no sería molt agradable á D. Martí, lo privarse d' abdós drets y jurisdicció, quan expressament se consigna en una cláusula de la escriptura esmentada que devían revertir á la casa real uns y altra sempre que pel rey ó 'ls seus successors fos retornada la quantitat rebuda.

Constituhits l' Abat y casa de Poblet en amos y senyors de la vila, acceptaren la concordia concertada en temps dels Abats Mengucho y Rourés, firmanla als 10 de Setembre de 1437 'l Abat Conill y 44 monyos, puix los de Vimbo-di ja la havían autorisada anteriorment ab llur firma, y reemprengueren la abandonada construcció de la iglesia parroquial que s' havia comensat al cim del poble en 1287 pera substituir la primitiva que existí en lo carrer dit de las Absoltas y en lo solar de la coneguda Casa del Aragonés. Lo nou temple fou finit en 1441 en quin any se construí 'l chor per disposició del Abat Conill.

En aquell existian, abans de sa moderna reducció, los beneficis següents: lo de Sant Blay de Espanyol, fundat per Joan Espanyol als 19 de Febrer de 1392; lo de Sant

Jaume ordenat pel Rector de Albi D. Bernat Tapioles ab data 25 de Juny de 1401; lo de *Corpus Christi* creat pel de Vimbodí D. Francisco Gelabert als 15 d' Agost de 1450; lo de Sant Joan Baptista, instituit per N. Giral, casada ab N. Rosselló, als 5 de Setembre de 1465; lo de Sant Pere y Sant Pau erigit en 30 d' Abril de 1570 per Jaume Cantó; lo de Sant Blay en Ester qual época de fundació no consta; y 'l de las Ánimas, lo més nou de tots, que 's remonta al any 1803 y deu sa existencia als cónjuges Vidal de Vimbodí, que 'l dotaren profusament.

En lo sigle xvi, en quin any 1546 l' Abat D. Gabriel Forés rebé jurament y homenatge dels vehíns de Vimbodí, y en las sucesivas centurias fins avuy día, prosseguien las relaciones entre la vila y 'l monastir en períodos alternativament favorables ó adversos, tant pera 'l senyor mitrat, com pera 'ls vassalls indefensos. En 14 de Juny de 1769 la Real Cámara limitá 'l dret d' aquell en la provisió de la denuncia feta pel Arquebisbe de Tarragona D. Joan Lario. Posteriorment foren comesas tantas extralimitacions pels de Vimbodí al invadir lo bosch y pels frares al defensarlo y castigar als que robavan la llenya, que, quan arribá la hora fatal de destrucció y de saqueix pera 'l Monastir, los habitants d' aquell poble hi prengueren una part principalíssima, distingintse entre 'ls demás de la Conca per l' encoratjament selvatge ab que portaren á terme aquella obra d' iniquitat y d' irreparable profanació, quins detalls restan perpetuats en l' instructiu llibre del senyor Toda pera etern oprobí dels fautors de tanta ruina.

*
* *

Al retornar á Poblet deixárem l' antich camí de Lleyda

en lo Coll Roig pera dirijirnos al castell de Milmanda. Causa una impressió de pena y de tristesa contemplar l' estat deplorable en que 's troba l' antich baluart que 'n sos darrers temps serví de sumptuosa morada d' estiu als superiors de Poblet. La ben proporcionada torra ab lladronera y finestrals gòtichs que donava ingrés al dos enmurallats, al igual que la extesa paret de tanca enmarlétada que 'l revestia de tan sever caràcter, apareixen allí, escapsadas y obertas per tots indrets, cubrint l' aridesa del terror llurs runas y pedruscall. Las construccions del interior, que consistían en la capella, palau abacial, galeria y altras dependencias, restan igualment enderrocadas sens que inspirin aquella melancòlica poesia que caracteriza altras despullas arquitectòniques acariciadas per la acció dels sigles, enmantelladas per una vegetació esmeragdina y fins respectadas en sa desgracia pel egoisme y l' esperit destructor de nostra época.

Milmanda fou en son principis un establiment árabe possehit en feu, després de sa reconquesta, pel noble Geralt de Granyena, qui junt ab sa consort Sanxa, lo cedi á Arnau de Monpaó y á Laureta, muller sua, en 9 d' Agost de 1148, Més endavant, per los anys de 1163, passá á aumentar las propietats del monastir de Poblet á consecuencia de la cessió que li endresá Bernat de Granyena, germá del dit Geralt; qui, havent obtingut del de Monpaó la retrocesió del domini convinguda en la escriptura de 1148, ne feu ofrena al Abat Huch y al Monastir en compensació y reconeixement de la sepultura que donaren en son recinte al cós del nomenat Geralt, mort als 19 de Febrer del meteix any 1163.

Los monjos de Poblet milloraren aquella possessió, for-

tificánla ab robustas murallas y una poderosa torre que encara ostenta las armas del Abat D. Pons de Copons que fou qui degué disposar llur edificació. En los temps mitjos Milmanda conservá son carácter de fortaleza y las terras que la voltavan se destinaren al convent; mes al declinar lo sigle xvi perdé aquell carácter ab las obras que maná practicarhi l' Abat D. Joan de Guimerá convertintse en aquella granja tan estimada que menciona lo historiayre de Poblet. Construit en lo recinte monástich lo Palau del Abat, se pensá en la habilitació d' alguna de las fincas del Monastir pera residencia de retiro ahont lo superior pogués descansar de las penosas funcions de son elevat carrech y ab tal motiu, gracias á sa proximitat y á la envejable posició topográfica que disfruta, fou escullida la hisenda de Milmanda, en la qual s' hi practicaren obras de consideració, com la capella y la deliciosa galeria ab vistas al monastir que actualment encara resta en peu.

La destrucció de Poblet determiná ineludiblement la de Milmanda, ahont acudiren los pobles del entorn á cercarhi las teulas, fustas y ferramenta que pera llurs vendas necessitavan; aixi s' acabá de desmontar tan interessant monument sense que 'l propietari que l' adquirí en virtut de las lleys desamortisadoras hage fet cap mena de sacrifici pera retornarli quelcom de sa primitiva existencia.

Al caure la tarde, partirem en direcció á la Espluga, ahont prenguerem lo tren que 'ns conduhí á la Plana, després de permetrens admirar per un moment la superba silueta de la vila de Montblanch que ab sas murallas poderosas y sa venerable iglesia 's destacava sobre la daurada claror d' un crepuscol esplendent. En la estació de

Picamoixons pujárem á un vagó del últim tren que 'ns re-
 torná á Barcelona ab lo cor y la imaginació fortament
 impressionats per emocions profundas, quina recordansa
 será en tots temps pera mi, lo meteix sens dupte que pera
 mos estimats companys, un motiu de dolsa fruició y de
 creixent entussiasme envers la admiració y l' estudi de
 las glorias monumentals é históricas de nostra benehida
 terra.

LLUIS MARÍA SOLÉR Y PUIG.

